

נייר עמדה מוגש ל:

הוועדה המיוחדת למיגור הפשיעה בחברה הערבית

בנושא: התגברות האלימות בצל הקורונה

רקע

החברה הערבית חיה כרגע שגרת חירום כפולה, משבר הקורונה ממשיך את שגרת החירום המדממת בחברה הערבית ואף מגביר אותה. התפקוד הלקוי של רשויות המדינה וההזנחה ארוכת השנים של החברה הערבית על-ידיהן באים לידי ביטוי גם במהלך משבר הקורונה, כאשר נגיף הקורונה מאיים להדביק כל אחד מאיתנו וכולנו עלולים לגרום להתפשטות המגפה. החברה הערבית פגיעה יותר להשלכות המגפה מאשר החברה היהודית. סיכויי ההדבקה והתחלואה גדולים יותר בקרבה כתוצאה מעוני, אופן מגורים, תרבות, סגנון חיים ואמון נמוך במערכת. בתקופה הנוכחית, ממדי תופעות האלימות והפשיעה, בהן ירי ושימוש בנשק; סחר בסמים; אלימות חמורה ורצח; דמי חסות ותופעות נוספות הולכים וגדלים לנגד עינינו, ומותירים את האזרחים הערבים במציאות יומיומית של חירום ואיום מתמיד. יתרה מזאת, המשבר גם גורם לעליה באלימות מסוגים מסוימים, ובראשם אלימות כלפי נשים וכלפי ילדים. מאז תחילת אפריל 2020 ועד היום נרצחו 6 אזרחים ואזרחים ערבים, רובם על רקע של סכסוכים בין משפחות ורקע פלילי. כולם נרצחו על-ידי נשק חם.

המציאות הקשה היא תולדה של גורמי עומק, בהם:

1. **חוסר מעש בקרב צעירים** – שיעור חסרי המעש בקרב צעירות וצעירים ערבים בני 18-22 עומד על 40% בקירוב אשר אינם לומדים או עובדים במסגרת יציבה ורציפה. מסיימי התיכון הערבים ניצבים מול עתיד מעורפל שבו הזדמנויות התעסוקה ומסגרות ההכשרה המקצועית מצומצמות. על כך יש להוסיף את מיעוטם של המרכזים הקהילתיים, של מתקני הספורט ושל אפשרויות הבילוי. מציאות זו של שעמום וחוסר תוחלת היא כר פורה להצמחת התנהגויות אנטי-חברתיות, ונדלזם ואלימות.
2. **נוכחות דלילה של הרשויות הממשלתיות** – ביישובים הערביים בולטים בהיעדרם שירותים בסיסיים כמו בתי חולים, תחנות אוטובוס מרכזיות ותחנות רכבת, תחנות כיבוי והצלה ותחנות מגן דוד אדום. משרדי ממשלה ("קריית ממשלה") גם הם כמעט אינם קיימים ביישובים. היעדר זה משריש תחושה של היעדר חוק, של אי-סדר ושל חוסר אכפתיות מצד המדינה כלפי האזרחים הערבים.
3. **נגישות מוגבלת להון ולאשראי** – התפתחות חיובית של יזמות, מסחר ובניה ביישובים הערביים יוצרת ביקוש להון ולאשראי שאינם זמינים לחברה הערבית. כך, אזרחים ערבים רבים פונים להלוואות בריבית גבוהה, אשר מניעות תופעה של גביית חובות תוך שימוש באלימות ולסחיטת דמי חסות.
4. **עוני ואבטלה** – הקשר בין מחסור וקשיים כלכליים לבין תופעות של אלימות ופשיעה ידוע בעולם כולו וגם בישראל. מחצית מכלל המשפחות הערביות בישראל מוגדרות כעניות וכמעט שני שלישים מהילדים הערבים חיים מתחת לקו העוני. היישובים הערביים מצויים בתחתית

הסולם הכלכלי-חברתי ורבים מהם סובלים מתת-פיתוח ניכר, מאבטלה נרחבת, ממערכות חינוך ורווחה חלשות ומתשתיות פיזיות רעועות.

5. **מאבק על משאבים: קרקע ומשורות** – המעמד המיוחד של הקרקע והקשר הרגשי אליה, בצירוף המחסור החמור בה ונדירותה ההולכת וגוברת, מעמידים קונפליקטים בין משפחות ואף בתוכן. בה בעת היצע זעום של תפקידים ומשורות ביישובים הערבים מחריף את התחרות על כל משרה, תחרות שהופכת למאבק שמשפחות שלמות מתגייסות אליו.

6. **חסך מתמשך בשירותי שיטור הולמים** – עשרות שנים של 'שיטור-חסר' המתבטא בהזנחת הטיפול בפשיעה בחברה הערבית מצד המשטרה; אכיפה רופפת, היענות איטית לקריאות, שיעור פיענוחים נמוך, הקצאה בלתי מספקת של תקנים ומשאבים למשטרה לטיפול בפשיעה ואלימות בתוך החברה הערבית. בה בעת נוקטת המשטרה 'שיטור-יתר' המתבטא בשימוש באלימות בלתי מידתית כלפי אזרחים ערבים ושימוש בפרקטיקות מעין-צבאיות כלפיהם בין שהקרקע למעשים הוא פלילי ובין שמדובר בפעולות מחאה והפרת סדר. המתח בין שיטור-החסר ושיטור-היתר מקורו בדרך שבה תופסת המשטרה את אזרחי ישראל הערבים בשני הקשרים: הקשר אזרחי שבמסגרתו היא אמורה לספק להם שירותי שיטור יעילים, והקשר ביטחוני אשר במסגרתו היא רואה בהם (או בחלקם) איום פוטנציאלי על המשטר ועל הסדר הציבורי. סתירה זו בין שני המישורים של תפקידי המשטרה ביחס לערבים זורעת אי-אמון עמוק בין הצדדים, ומקשה מאוד על המשטרה לשרת את האזרחים הערבים ולהילחם בפשיעה ביישוביהם.

7. **גיוס סייענים על ידי המשטרה** - היעדר האמון במשטרה מחריף לאור הניסיון המתמיד של המשטרה לגייס סייענים ("משת"פים") לצרכים ביטחוניים. כך, לעתים קרובות, אזרח ערבי אשר מגיע לתחנת המשטרה על מנת להגיש תלונה או לבקש את סיוע המשטרה, יידרש לספק מידע על גורמים עברייניים שאינו קשור לנושא התלונה בתמורה לעזרת המשטרה. הניסיון של המשטרה לסחוט מידע מאזרחים ערבים, גורם לכך שאזרח ערבי הפונה למשטרה נחשד אוטומטית על ידי סביבתו "כסייען". כתוצאה מכך, אזרחים רבים מעדיפים להימנע מכל קשר עם המשטרה ובלבד שלא להיחשב לסייענים, גם במחיר של היעדר ביטחון אישי.

בחודשיים האחרונים, מקרים של אלימות ופשיעה מוסיפים להתרחש בחברה הערבית ואף מתעצמים נוכח הקורונה. עם תופעות אלה ניתן למנות:

1. **אלימות כלפי נשים:** הנחיות משרד הבריאות להישאר בביתם לא לוקחות בחשבון את העובדה שהבית אינו מקום בטוח כלל עבור נשים וילדים רבים. בתקופה זו, כאשר נשים לא יכולות לצאת מהבית, הן מוצאות עצמן כלואות עם בן הזוג האלים. לדוגמה הרצח של זמזם מחאמיד, בת 19 מאום אלפאחם על-ידי בני משפחתה ב-18.3.2020, הינו דוגמה לאופן שבו מצב החירום מנוצל לצורכי הפעלת אלימות כלפי נשים. בנוסף, נשים הסובלות מאלימות בתקופה זו, יחששו לדווח למשטרה כאשר הן תחת עינו הפקוחה של בן הזוג האלים.

מצוקת האבטלה והעוני משפיעה על החברה הערבית יותר מאשר על החברה היהודית ומגבירה את המתח, את החיכוכים ואת האלימות בתוך הבית.

2. **גביית דמי חסות:** עבריינים מנצלים את העובדה שתשומת הלב של גורמי אכיפת החוק נתונה לאכיפת ההנחיות החדשות, כך שתופעות של ירי, גביית דמי חסות וקטטות מוסיפות להחריד את שגרת החיים גם כעת.
 3. **אימים ואלימות על רקע הלוואות בשוק האפור:** המצוקה הכלכלית והיעדר הנגישות להון ואשראי מובילים לעלייה בפניות מצד אזרחים נורמטיביים להלוואות בשוק האפור. הלוואות אלה משדכות את הלווים עם עבריינים אשר מאיימים על הלווים ועל בני משפחותיהם כאשר הם מתקשים לעמוד בהחזר ההלוואה בריבית הגבוהה. לאחר שלב האימים מגיעה גם אלימות פיזית, עד כדי רצח.
 4. **היעדר הביטחון האישי בקרב חולי קורונה פוטנציאליים:** הפחד מפני הנגיף והשפעותיו גורמת לאלימות כלפי אזרחים ערבים המאובחנים כנשאים של הנגיף או כ"חשודים" ככאלה. במקרים רבים בחברה הערבית, אנשים אשר עברו בדיקות קורונה חוו "שיימינג" ברשתות החברתיות. בחלק מהמקרים אנשים המאובחנים כנשאי נגיף הקורונה מגיבים בניסיונות אובדניים בשל הבושה והחשש שינסו לפגוע בהם.
- העובדה שתקריות מעין אלה מוסיפות להתרחש גם בימים שבהם נוכחות המשטרה ברחובות היישובים הערביים מאסיבית לעומת ימים רגילים, פוגעת עוד יותר באמון האזרחים הערבים ועלולה לתרום לתחושה שנוכחות המשטרה ביישובים הערביים מיותרת.**

המלצות וצעדים נדרשים:

- **הגשת כתבי אישום -** גם בתקופה זו, על המשטרה להמשיך ולפעול ביישובים הערביים ולפענח את מקרי הפשיעה והרצח.
- **יישום החלטת הממשלה 1402 –** קיצוץ תקציבי מתמשך פוגע בהקמת תחנות משטרה, בעיקר בחברה הערבית. יש להחזיר את התקציב שיועד לכך ולהקים תחנות משטרה בכל היישובים הערביים.
- **תגבור מחלקות הרווחה ברשויות המקומיות הערביות -** במיוחד בימים אלו יש לתגבר את מחלקות הרווחה ברשויות המקומיות על מנת לתת מענה לגידול במספר הנשים והילדים הסובלים מאלימות במשפחה.
- **הקמת תנועות נוער בחברה הערבית ומסגרות שיתנו מענה לבני נוער ולצעירים**
- **הנגשת ההון והאשראי לחברה הערבית** באמצעות פתיחת סניפי בנקים, מתן הלוואות לפיתוח כלכלי והקמת אזורי תעשייה.
- **תמיכת המדינה בארגוני החברה האזרחית** המעניקים מענה לנשים הסובלות מאלימות מצד בני הזוג שלהן בחברה הערבית.

ליצירת קשר עם המנהלות השותפות של מיזם "קהילות בטוחות" ביוזמות אברהם:

עולא נגי'מ-יוסף | ola@abrahaminitiatives.org.il | 054-7545948

רות לוי-חן | ruth@abrahaminitiatives.org.il | 054-5883698